

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
TRƯỜNG ĐẠI HỌC BÁCH KHOA HÀ NỘI

====**====

Cồ Thị Thùy Vân

**NGHIÊN CỨU QUI TRÌNH PHÂN LẬP, NHÂN GIỐNG DẠNG
DỊCH THỂ ĐỂ NUÔI TRỒNG NẤM ĐÀU KHỈ (*HERICCIUM
ERINACEUS* (BULL.: FR.) PERS.) VÀ TÁCH CHIẾT MỘT SỐ
POLYSACCHARIDE CÓ HOẠT TÍNH SINH HỌC**

LUẬN ÁN TIẾN SĨ CÔNG NGHỆ SINH HỌC

Hà Nội - 2015

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
TRƯỜNG ĐẠI HỌC BÁCH KHOA HÀ NỘI

====**====

Cô Thị Thùy Vân

**NGHIÊN CỨU QUI TRÌNH PHÂN LẬP, NHÂN
GIỐNG DẠNG DỊCH THỂ ĐỂ NUÔI TRỒNG NẤM
ĐẦU KHỈ (*HERICIUM ERINACEUS* (BULL.: FR.)
PERS.) VÀ TÁCH CHIẾT MỘT SỐ
POLYSACCHARIDE
CÓ HOẠT TÍNH SINH HỌC**

Chuyên ngành: Công nghệ sinh học

Mã số: 62420201

LUẬN ÁN TIẾN SĨ CÔNG NGHỆ SINH HỌC

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC:

1. PGS.TS. Lê Mai Hương

2. PGS.TS. Trần Liên Hà

Hà Nội - 2015

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của tôi; các số liệu, kết quả, hình ảnh nêu trong Luận án là trung thực và chưa được ai công bố trong bất kỳ công trình của tác giả nào khác.

Hà Nội, ngày tháng năm 2015.

TM tập thể Giáo viên hướng dẫn
Giáo viên HD 1

Nghiên cứu sinh

PGS.TS. Lê Mai Hương

Cồ Thị Thùy Vân

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới PGS. TS. Lê Mai Hương, Phòng Sinh học thực nghiệm - Viện Hóa học các hợp chất thiên nhiên – Viện Hàn lâm Khoa học & Công nghệ Việt Nam và PGS.TS. Trần Liên Hà, Bộ môn Vi sinh – Hóa sinh – Sinh học phân tử - Viện Công nghệ sinh học và Công nghệ thực phẩm – Đại học Bách khoa Hà Nội, đã tận tình hướng dẫn và giúp đỡ tôi trong suốt quá trình nghiên cứu để tôi hoàn thành Luận án này;

Tôi xin chân thành cảm ơn các thầy cô giáo trong Viện Công nghệ sinh học và Công nghệ thực phẩm – Đại học Bách khoa Hà Nội đã truyền đạt cho tôi những kiến thức quý báu cũng như giúp đỡ và động viên tôi trong suốt thời gian học tập tại trường; Đồng thời xin được gửi lời cảm ơn tới sự giúp đỡ, cộng tác của các cán bộ phòng Nghiên cứu – Trung tâm công nghệ sinh học thực vật – Viện di truyền nông nghiệp; các cán bộ phòng Sinh học thực nghiệm - Viện Hóa học các hợp chất thiên nhiên – Viện Hàn lâm Khoa học & Công nghệ Việt Nam;

Tôi xin cảm ơn GS.TSKH. Trịnh Tam Kiệt đã cho tôi những lời khuyên và chỉ dẫn cho tôi rất nhiều kiến thức về nấm lớn.

Tôi xin chân thành cảm ơn Ban Giám đốc cùng toàn thể cán bộ công nhân viên Trung tâm công nghệ sinh học thực vật – Viện di truyền nông nghiệp đã tạo điều kiện thuận lợi trong suốt quá trình học tập, nghiên cứu để tôi hoàn thành nhiệm vụ học tập được giao.

Hà Nội, ngày   tháng   năm 2015

Cô Thị Thùy Vân

MỤC LỤC

	TRANG
MỞ ĐẦU	1
Chương 1: TỔNG QUAN	5
1.1. Tình hình nghiên cứu và sản xuất và sử dụng nấm dược liệu	5
1.1.1. Tình hình nghiên cứu và sản xuất nấm dược liệu	5
1.1.2. Tình hình nghiên cứu và sử dụng nấm dược liệu trong chăm sóc sức khỏe cộng đồng	10
1.1.2.1. Tình hình nghiên cứu tách chiết các hợp chất có hoạt tính sinh học trong nấm dược liệu	15
1.1.2.2. Tình hình nghiên cứu tách chiết các hợp chất có hoạt tính sinh học trong nấm dược liệu ở nước ta	16
1.2. Nấm Đầu khỉ <i>Hericium erinaceus</i> (Bull.: Fr.) Pers.	17
1.2.1. Giới thiệu về nấm Đầu khỉ <i>Hericium erinaceus</i> (Bull.: Fr.) Pers.	17
1.2.2. Vị trí nấm Đầu khỉ trong phân loại nấm học	18
1.2.3. Đặc điểm hình thái quả thể và một số đặc tính sinh học của nấm Đầu khỉ	18
1.2.4. Thành phần hóa học của nấm Đầu khỉ <i>H. erinaceus</i>	19
1.2.4.1. Một số thành phần dinh dưỡng trong nấm Đầu khỉ	19
1.2.4.2. Một số thành phần hóa học mang lại giá trị dược liệu cho nấm Đầu khỉ	20
1.2.5. Tình hình nuôi trồng nấm Đầu khỉ trên thế giới và trong nước	25
1.2.6. Một số phương pháp được sử dụng để tách polysaccharide từ quả thể và hệ sợi nấm dược liệu	30
1.2.6.1. Phương pháp tách chiết trong cồn	30
1.2.6.2. Phương pháp tách chiết trong nước nóng	30
1.2.6.3. Phương pháp tách chiết trong kiềm nóng kết hợp với sự hỗ trợ của lò vi sóng và siêu âm	31
1.2.6.4. Phương pháp tách chiết trong nước nóng kết hợp với sự hỗ trợ của lò vi sóng và siêu âm	32
Chương 2: VẬT LIỆU VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU	34
2.1. Vật liệu	34
2.2. Các loại môi trường	36
2.3. Phương pháp nghiên cứu	39
2.3.1. Phương pháp nghiên cứu tuyển chọn, xây dựng QTCN phân lập giống nấm Đầu khỉ	39

2.3.1.1. Khảo nghiệm, tuyển chọn giống nấm Đầu khi	39
2.3.1.2. Phân lập giống nấm Đầu khi	40
2.3.1.3. Nghiên cứu độ tuổi của quả thể nấm thích hợp để phân lập giống gốc	41
2.3.1.4. Nghiên cứu các điều kiện nhân giống gốc nấm Đầu khi	41
2.3.2. Phương pháp nghiên cứu xây dựng QTCN nhân giống nấm Đầu khi dạng dịch thể các cấp.	42
2.3.2.1. Nhân giống Đầu khi dạng dịch thể trung gian cấp 1 (dung tích 200 ml)	42
2.3.2.2. Nhân giống Đầu khi dạng dịch thể trung gian cấp 2 (dung tích 2000 - 5000 ml)	43
2.3.2.3. Nhân giống Đầu khi dạng dịch thể sử dụng trong nuôi trồng nấm Đầu khi trên nguồn cơ chất tổng hợp (dung tích 120 lít)	44
2.3.2.4. Phương pháp kiểm tra chất lượng giống nấm dạng dịch thể	45
2.3.3. Phương pháp nghiên cứu xây dựng QTCN nuôi trồng nấm Đầu khi trên nguồn cơ chất tổng hợp sử dụng giống nấm dạng dịch thể.	46
2.3.3.1. Phương pháp xử lý nguyên liệu nuôi trồng nấm Đầu Khi	46
2.3.3.2. Nghiên cứu điều kiện thích hợp để nuôi trồng nấm Đầu khi trên nguồn cơ chất tổng hợp, sử dụng giống nấm dạng dịch thể.	47
2.3.3.3. Phương pháp bố trí thí nghiệm	47
2.3.4. Phương pháp xác định một số thành phần dinh dưỡng, vitamin, axit amin trong nấm Đầu khi	49
2.3.5. Phương pháp nghiên cứu một số điều kiện tách chiết thu nhận polysaccharide trong quả thể nấm Đầu khi	49
2.3.5.1. Phương pháp thu nhận polysaccharide trong mẫu quả thể nấm Đầu khi	49
2.3.5.2. Lựa chọn hóa chất kiểm thích hợp	50
2.3.5.3. Nghiên cứu nồng độ dung dịch NaOH thích hợp	50
2.3.5.4. Phương pháp xác định hàm lượng polysaccharide trong mẫu nấm	50
2.3.5.5. Phương pháp đánh giá hoạt tính kháng vi sinh vật kiểm định	50
2.3.5.6. Phương pháp đánh giá hoạt tính gây độc tế bào trên các dòng tế bào ung thư người nuôi cấy invitro	51
2.3.5.7. Phương pháp kiểm tra hoạt tính ức chế hình thành khối u 3 chiều trên thạch mềm (anti-tumor promoting assay) in vivo	52
2.3.5.8. Phương pháp nghiên cứu trên động vật thực nghiệm	53
2.3.6. Phương pháp xử lý số liệu	54

Chương 3. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU VÀ THẢO LUẬN	55
3.1. Kết quả tuyển chọn, phân lập lại giống nấm <i>H. erinaceus</i>	50
3.1.1. Kết quả so sánh, đánh giá và khảo nghiệm 4 giống nấm <i>H. erinaceus</i> trên diện hẹp	51
3.1.1.1. Một số đặc trưng hình thái của 4 giống nấm <i>H. erinaceus</i> nghiên cứu tuyển chọn	51
3.1.1.2. Thời gian sinh trưởng của 4 giống nấm <i>H. erinaceus</i> khảo nghiệm	52
3.1.1.3. Đánh giá khả năng chống chịu đối với các loại sâu bệnh hại của 4 giống <i>H. erinaceus</i> nghiên cứu	57
3.1.1.4. Kết quả phân tích một số thành phần dinh dưỡng trong nấm <i>H. erinaceus</i> He1	59
3.1.2. Kết quả phân lập lại giống nấm <i>H. erinaceus</i>	61
3.1.2.1. Ảnh hưởng của phương pháp phân lập đến sự mọc của hệ sợi nấm <i>H. erinaceus</i>	61
3.1.2.2. Xác định thời điểm phân lập	63
3.1.2.3. Kết quả nghiên cứu môi trường dinh dưỡng phân lập giống nấm <i>H. erinaceus</i>	65
a. Ảnh hưởng của nguồn cacbon đến sự sinh trưởng của hệ sợi giống gốc	65
b. Ảnh hưởng của nguồn nitơ đến sự sinh trưởng của hệ sợi	66
c. Ảnh hưởng của thành phần môi trường dinh dưỡng đến sự sinh trưởng của sợi nấm	68
3.1.2.4. Xác định nhiệt độ thích hợp nuôi giống gốc nấm <i>H. erinaceus</i>	70
3.2. Kết quả nghiên cứu xây dựng quy trình công nghệ nhân giống nấm <i>H. erinaceus</i> dạng dịch thể	73
3.2.1. Nhân giống nấm <i>H. erinaceus</i> trung gian cấp 1 dạng dịch thể (dung tích 200ml)	73
3.2.1.1. Kết quả nghiên cứu chế độ khử trùng môi trường dinh dưỡng	73
3.2.1.2. Kết quả nghiên cứu môi trường nhân giống nấm <i>H. erinaceus</i> dạng dịch thể trung gian cấp 1	74
3.2.1.3. Ảnh hưởng của pH môi trường dinh dưỡng dạng dịch thể đến	76

sự sinh trưởng của hệ sợi nấm Đầu khi trung gian cấp 1 dạng dịch thể	
3.2.1.4. Kết quả xác định tỷ lệ giống cấy thích hợp khi cấy chuyển sang môi trường dịch thể	76
3.2.1.5. Kết quả nghiên cứu nhiệt độ nuôi giống nấm Đầu khi trung gian cấp 1 dạng dịch thể	77
3.2.1.6. Chế độ nuôi giống	77
a. Nghiên cứu chế độ nuôi giống trung gian cấp 1 trên máy lắc	80
b. Nghiên cứu các chế độ nuôi giống trên máy khuấy từ	81
3.2.1.7. Kết quả nghiên cứu đường cong sinh trưởng của giống nấm Đầu khi trung gian cấp 1 dạng dịch thể	82
3.2.2. Nhân giống nấm Đầu khi trung gian cấp 2 dạng dịch thể (dung tích 2000ml – 5000ml)	85
3.2.2.1. Kết quả nghiên cứu chế độ khử trùng môi trường dinh dưỡng	85
3.2.2.2. Kết quả nghiên cứu thành phần môi trường nhân giống trung gian cấp 2 nấm Đầu khi dạng dịch thể	86
3.2.2.3. Kết quả nghiên cứu tuổi giống trung gian cấp 1 dạng dịch thể cấy chuyển sang giống trung gian cấp 2	87
3.2.2.4. Kết quả xác định tỷ lệ giống cấy thích hợp khi cấy chuyển sang môi trường dịch thể	88
3.2.2.5. Kết quả nghiên cứu chế độ sục khí cho bình lên men dung tích 2-5 lít	89
3.2.2.6. Kết quả nghiên cứu chế độ sục khí cho bình lên men dung tích 2-5 lít	90
3.2.2.7. Kết quả xây dựng đường cong sinh trưởng của giống trung gian cấp 2 dạng dịch thể	92
3.2.3. Lên men nhân giống nấm Đầu khi dạng dịch thể qui mô 120 lít	95
3.2.3.1. Kết quả nghiên cứu thành phần môi trường nhân giống thể tích 120 lít	95
3.2.3.2. Kết quả nghiên cứu ảnh hưởng của điều kiện khử trùng môi trường dinh dưỡng đến chất lượng môi trường dinh dưỡng	95
3.2.3.3. Kết quả nghiên cứu tuổi giống trung gian cấp 2 dạng dịch thể cấy chuyển sang bình lên men nhân giống thể tích 120 lít	96

3.2.3.4. Kết quả nghiên cứu tỷ lệ giống cấy chuyển sang nồi lên men thể tích 120 lít	97
3.2.3.5. Kết quả xây dựng đường cong sinh trưởng của nuôi trồng dạng dịch thể, thể tích 120lit (nghiên cứu thời gian lên men)	98
3.3. Kết quả nghiên cứu xây dựng qui trình công nghệ nuôi trồng nấm Đầu khỉ sử dụng giống dạng dịch thể.	104
3.3.1. Ảnh hưởng của độ ẩm cơ chất phối trộn đến khả năng nhiễm bệnh trong môi trường nuôi cấy và sự sinh trưởng, phát triển của hệ sợi nấm Đầu khỉ	104
3.3.2. Ảnh hưởng của thành phần dinh dưỡng phối trộn và phương pháp khử trùng đến sự sinh trưởng của hệ sợi nấm Đầu khỉ trong quá trình nuôi trồng thu quả thể	107
3.3.3. Ảnh hưởng của tỷ lệ giống cấy vào bịch nguyên liệu đến sự sinh trưởng, phát triển của hệ sợi nấm Đầu khỉ	111
3.3.4. Ảnh hưởng của nhiệt độ đến sự sinh trưởng của hệ sợi nấm Đầu khỉ trong nuôi trồng	113
3.3.5. Ảnh hưởng của nhiệt độ đến sự hình thành và phát triển quả thể	114
3.3.6. Hiệu quả kinh tế mang lại khi áp dụng qui trình công nghệ nuôi trồng nấm Đầu khỉ sử dụng giống dạng dịch thể	116
3.4. Kết quả tách chiết và thử hoạt tính sinh học của polysaccharide từ nấm Đầu khỉ <i>H. erinaceus</i>	120
3.4.1. Nghiên cứu quy trình tách chiết	120
3.4.1.1. Lựa chọn hóa chất kiềm thích hợp	120
3.4.1.2. Nghiên cứu tối ưu hóa nồng độ dung dịch NaOH	120
3.4.2. Xác định hàm lượng polysaccharide trong quả thể nấm Đầu khỉ He1 trong từng thời điểm nuôi	122
3.4.3. Kết quả kiểm tra hàm lượng polysaccharide trong quả thể nấm Đầu khỉ khô mới thu hái và sau thời gian bảo quản 6 tháng	124
3.4.4. Kết quả thử hoạt tính của polysaccharide thu nhận được	125
3.4.4.1. Hoạt tính kháng vi sinh vật kiểm định (Antimicrobial assay)	125
3.4.4.2. Hoạt tính gây độc tế bào (Cytotoxicity assay)	126

3.4.4.3. Kết quả thử nghiệm hoạt tính ức chế hình thành khối u trên thạch mềm của các phân đoạn polisaccarid	127
3.4.4.4. Kết quả thử nghiệm in vivo tính an toàn và hiệu lực của chế phẩm polysaccharide tổng HT1 trên động vật thực nghiệm	128
a. Kết quả nghiên cứu an toàn của chế phẩm HT1	128
a1. Tác dụng của HT1 đối với trọng lượng cơ thể thỏ	129
a2. Tác dụng của HT1 trên điện tim của thỏ khi dùng chế phẩm HT1 6 tuần	129
a3. Tác dụng của HT1 đến một số chỉ số huyết học trên thỏ khi dùng HT1 6 tuần	131
a4. Tác dụng của HT1 đối với hoạt độ enzym SGOT, SGPT của thỏ	133
a5. Tác dụng HT1 đối với hàm lượng Creatinin của thỏ	134
b. Kết quả nghiên cứu tác dụng bảo vệ phóng xạ của chế phẩm HT1	134
c. Tác dụng của HT1 đối với quá trình tạo máu	135
Chương 4. KẾT LUẬN	138
DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH ĐÃ CÔNG BỐ TRONG PHẠM VI LUẬN ÁN	141
TÀI LIỆU THAM KHẢO	142
Phụ lục	149